

Církev mezi tradicí

a otevřenou budoucností

Prakticko-teologické reflexe a úvahy



ThDr. Tomáš Butta

Obsah

Úvodní slovo	6
1. Aktuální otázky praktické ekleziologie	8
1.1 <i>Pohledy na církev</i>	8
1.2 <i>Situace církve</i>	9
1.3 <i>Podstata církve</i>	10
1.4 <i>„Budování“ církve</i>	11
1.5 <i>Společenství a instituce</i>	12
1.6 <i>Charisma a úřad</i>	14
1.7 <i>Církev jako místní obec a jako celek</i>	16
1.8 <i>Kdo tvoří církev</i>	18
Farář	18
Laik	18
Teolog	19
Bohoslovec	19
1.9 <i>Od ekleziologie slávy k ekleziologii kříže</i>	20
2. Církev v čase změn a hledání vizí	21
2.1 <i>Čist znamení doby a hledání orientace v přítomnosti</i>	21
2.2 <i>Společenské změny, krize, protesty a vize</i>	22
2.3 <i>Jak reagovat na změny v církvi?</i>	24
2.4 <i>Ježíš, spirituální zkušenost a křesťanská naděje</i>	26
Ježíš jako reálná postava dějin	27
Spirituální zkušenost	27
Křesťanská naděje	28
3. Církev československá husitská a její poslání v současné situaci.....	29

3.1 Duchovní a civilizační kontext naší církevní práce	29
3.2 CČSH a soudobá společnost	30
3.3 Poslání církve v biblickém svědectví	33
3.4 Poslání Církve československé husitské podle jejích představitelů a učitelů	34
3.5 Poslání církve podle dokumentů Církve československé husitské	36
3.6 Důvěra ve vlastní církev a její poslání	37
 4. Členství v církvi	 39
4.1 Některé motivy vazeb členů na CČSH	39
4.2 Členství podle řádů CČSH	41
4.3 Nesnadné získávání nových členů	42
 5. Postavení a role mužů a žen v církvi	 44
5.1 Muž nositelem náboženských funkcí	44
5.2 Služba žen	44
5.3 Obraz Boha jako muže	45
5.4 Proces emancipace žen ve společnosti a v církvi	45
5.5 Autorita duchovního otcovství	47
5.6 Ženy nositelkami duchovenského povolání v CČSH	49
 6. Evangelizace	 51
6.1 Pojem evangelizace	51
6.2 Christologické základy evangelizace	52
6.3 Respektování svobody svědomí při evangelizaci	52
6.4 Evangelizace ve vztahu k lidem jiných náboženství	53
6.5 Dílo Ducha svatého a laický apoštolát	53

6.6 Typy a formy evangelizace	54
6.7 Láska východiskem evangelizace	55
7. Katecheze a výchovná formace jako důležitý úkol církve ...	57
7.1 Výchova přípravou na život	57
7.2 Výuka Církve československé husitské ve školách a ve sborech	59
7.3 Naše současná situace	61
7.4 Cíl a charakter křesťanské výchovy	63
8. Teologie a její význam pro církev	65
8.1 Pojem teologie	65
8.2 Vzdělávání kněží ve starověku a středověku	65
8.3 Univerzity a jejich charakteristika	66
8.4 Studium teologie na středověké univerzitě	67
8.5 Reformace a její přínos pro teologické vzdělání	68
8.6 Studium teologie v době osvícenství	69
8.7 Pojetí a důrazy teologického studia v Římskokatolické církvi	61
8.8 Teologické vzdělávání a bohoslovecká formace v Církvi čes- koslovenské husitské do roku 1990	71
8.9 Husitská teologická fakulta v rámci Univerzity Karlovy	73
8.10 K charakteru a funkci teologie	75
8.11 Praktická teologie Církve československé husitské	77
8.12 Definice praktické teologie	80
Z literatury a pramenů (dokumentů)	81

1. Aktuální otázky praktické ekleziologie

1.1 Pohledy na církev

V současných pohledech a představách lidí může mít církev zcela nejružnější podoby, které závisejí na tom, z jakého úhlu se na ni díváme. Církev je dějinná a empirická sociální skutečnost a jako taková může být předmětem historického a sociologického zkoumání. Církev československá husitská je součástí novodobých dějin, a proto je předmětem zájmu některých současných historiků, jak dokládají práce prof. Pavla Marka, doc. Jaroslava Šebka, doc. Marka Šmída a dalších. Náboženstvími a křesťanskými církvemi v soudobé společnosti v širokém kontextu se zabývají sociologové. Na základě jejich výzkumu se dovídáme, jaké je početní a věkové zastoupení členů jednotlivých církví a náboženských společností a jaké jsou předpokládané vývojové trendy v naší současné sekulární společnosti. Pohledy sociologů nevyznívají pro naši církev příliš příznivě, ani povzbudivě a optimisticky. Například podle analýzy a hodnocení sociologa prof. Zdeňka Nešpora naše církev dlouhodoběji vykazuje znaky krize, nejen pokles členské základny, ale i pokles společenské prestiže. „CČSH má ze všech církví nejvyšší věkový průměr věřících a počet jejích členů proto zřejmě bude z demografických důvodů rapidně klesat. Ačkoliv se tato církev – v určitém protikla-

du vůči spíše exkluzivistické ČCE – snaží vystupovat jako liberální a moderní, celospolečensky otevřená, nové věřící jí to nepřineslo a nedokázala se prosadit šířeji mimo rámec vlastních členů.“

Na církev však nelze nahlížet bez víry. Historické vědy a sociologie v plnosti nepostihnou, co je církev. Církev je a má být především prostorem víry, je nositelkou víry, mostem víry, domovem víry, rodinou víry i její strážkyní. Není však sama o sobě zdrojem a cílem víry. Tímto zdrojem a cílem víry je Bůh sám. Jak to vyjadřuje teolog Hans Küng v knize „Co je církev?“, „Jen vůči Bohu je možná radikální, v každém případě bezpodmínečná a neodvolatelná osobní oddanost, jenom v něj může člověk v nejplnějším radikálním smyslu věřit.“ Církev není vlastním „obsahem víry“, jak to připomínal Mistr Jan Hus ve svém výkladu Kréda. Jako křesťané máme věřit v Boha. Církev není Bůh, ale Boží dům. Nevěříme v církev, ale v církvi. Pro život víry je proto církev zcela nepostradatelná, neboť víra se nežije o samotě, ale ve vztazích. Církev je součástí dějin spásy a Božích záměrů (Ef 2,22-23; Ef 3,10; Ko 1,18).

1.2 Situace církve

Karl Rahner charakterizoval situaci církve v nové době jako křesťanství v diaspoře. „Křesťanská situace se v současnosti dá charakterizovat jako diaspora, která znamená

v dějinách spásy nutnou událost, ze které máme, a dokonce musíme vyvodit důsledky pro naše křesťanské chování.“ Řecký výraz diaspora znamená rozptýlení a v Novém zákoně se s ním setkáváme ve smyslu žít mezi pohany (J 7,35), rozptýlení věřících ve světě (Jk 1,1), ve kterém jsou jako cizinci (1 Pt 1,1). Karl Rahner tuto situaci blíže vystihuje několika rysy: a) Novost situace přináší ohrožení víry a nelze jen jednoduše přejímat minulé. b) Velká část kulturních statků, vzdělání, umění a vědy, ze kterých křesťané žijí a musí žít, nejsou svým charakterem specificky křesťanské. c) Podle Rahnera má-li církev zůstat v diaspoře žijoucí církví, bude církví laiků. d) Duchovenstvo už nebude patřit k privilegovaným vrstvám společnosti. e) V situaci diaspory dochází k oddělení státu a církve. „Církev už není organizací, jejíž moc by mohla mít přímé politické důsledky většího významu.“ Tato analýza situace církve si i přes časový odstup, kdy byla učiněna, zachovává svoji aktuálnost a dotýká se i naší současnosti. Řešením není uzavírání se do ghetta, ale nelze ani tuto situaci přehlížet a nepřipouštět si ji.

1.3 Podstata církve

Podoba církve se mění v konkrétní dějinné situaci. Dějinná podoba církve není totožná s její podstatou (konstantou), kterou přijala jako své trvalé určení od svého Pána.

Konstanta církve se přesto projevuje právě v dějinné podobě. Podstata či konstanta církve je vyjádřena ve starokřesťanském krédu jako její charakteristické vlastnosti či znaky (*notae Ecclesiae*) – jednota, svatost, katolicita a apoštolskost. V Základech víry Církve československé husitské jsou tyto znaky vyloženy v I. oddíle O církvi (jednota, svatost, obecnost – ot. 11-16; ot. 39-41; o apoštolském charakteru viz Stručný komentář k Základům víry, s. 145). Základní jednota církve je tvořena Boží Trojicí. Jeden Bůh je Otec všech (Ef 4,6), jediný Pán je Ježíš Kristus (Ef 4,5) a jeden Duch svatý je poutem a základem svazku jednoty (Ef 4,3). Svatost či posvěcení církve a jejích členů má svůj zdroj v Božím slově a ve svátostech. Subjektem svatosti a posvěcení je Bůh, nikoli lidé. Katolicita znamená otevřenost hlásání evangelia světu a všem bez rozdílu (ZV ot. 41). A apoštolskost znamená věrnost evangeliu a apoštolskému učení (srov. *Stručný komentář k Základům víry*, s. 145).

1.4 „Budování“ církve

Biblický řecký pojem „*oikodomé*“ není snadno přeložitelný do češtiny. Český výraz „budování“ je zatížen vzpomínkou na politickou terminologii 50. let 20. století. V případě výrazu „budování“ se původně jedná o budování nového samostatného československého státu, jak bylo nazváno i dílo Ferdinanda Peroutky (*Budování státu*). Biblický vý-

raz ve svém původním významu znamená stavbu domu. Všechno, co se v církvi koná, má sloužit k jejímu budování (2 K 10,8; 13,10). Příbuzným obrazem je růst těla. Církev je dům, který se staví, a je i tělo, které roste. V Ef 4,16 je spojeno obojí ve výrazu „budovat Kristovo tělo“. Blízkými řeckými biblickými výrazy jsou *epoikodomeó* – stavět na něčem a *synoikodomeó* – společně budovat. Církev je budována na Ježíši Kristu jako svém pravém a nenahraditelném základě (1 K 3,17; 2 K 1,21), a je budována a utvářena společně. Ti, kteří ji tvoří, jsou spolupracovníci (1 K 3,9). Pro výraz „budovat“ existují česká synonyma – stavět, konstruovat, tvořit, zřizovat, organizovat. Z tohoto výrazu *oikodomé* vzniklo označení prakticko-teologické disciplíny oikodomika, zabývající se teologickými podmínkami pro budování a růst křesťanské obce. Nejedná se jen o konkrétní program nebo koncepci, podle které se má budovat nebo rozvíjet obec, ale jde o teorii církve a praktickou ekleziologii ve smyslu teologie praxe církve.

1.5 Společenství a instituce

Církev je především živým, dynamickým, spontánním a Duchem vedeným společenstvím či obcenstvím věřících, jak to zdůrazňuje nauka o církvi (ekleziologie) Církve československé husitské vyjádřená v Základech víry. „Boží církev je obcenství, ve kterém vládne Duch svatý a láska

(*Základy víry*, ot. 21-22). Výraz „obecenství“ znamená vzájemnou účast a sdílení, společenství založené na osobních vztazích.

Církevní organizace, která sice nese projevy neosobních vztahů, je podle Základů víry chápána jako lidské dílo (*Základy víry*, ot. 21), ale jejím úkolem je sloužit duchovnímu obecenství a bratrství života Boží církve v Kristu (*Základy víry*, ot. 24). Podle Římskokatolické církve patří k podstatě církve její hierarchická struktura a monarchická ústava v čele s papežem. Jedná se o tzv. ekleziologii „shora“. V tomto pojetí Kristus předal moc zvěstování víry, udělování svátostí a duchovního vedení kolegiu apoštolů a jejich nástupcům – biskupům. Církev v tomto pojetí není ryze spontánním seskupením demokratického typu ze zdola, nýbrž je vybudována se základními právy, povinnostmi a pravomocemi jako ústava shora. Oproti tomuto hierarchickému a institucionálnímu pojetí římského katolicismu se v Církvi československé husitské setkáváme s ekleziologií „zdola“. Tento „demokratický“ charakter církve se projevuje volbou, neboť „demokracie je volba“. Tato ekleziologie „zdola“ vychází z teologie Božího lidu jako celku a v jeho jednotě. „Církevní demokracie“, respektive „demokratické zásady v církvi“ mají oporu v odpovědnosti za dílo církve všech věřících před Bohem. Nejde zde o vládu lidí, ale o vládu Krista v jeho lidu. V praxi je však odpovědnost jednotlivců za dílo církve rozrůzněna podle její organizační struktury. Život církve, vyvolávaný a podněcovaný Duchem

svatým, směřuje od spontaneity k ustálenosti a řádu, které nacházejí svůj výraz v organizačním uspořádání (ústavě) a v instituci (úřadech). Organizace a instituce při zachování svého služebného charakteru svým způsobem dokládají reálnost viditelné církve jako Kristova těla budovaného v tomto světě.

1.6 Charisma a úřad

Karl Rahner ve své stati „Charismatická dimenze v církvi“ uvádí, že církev byla v průběhu dějin mnohem více charismatickou, než se může při povrchním pohledu zdát, a v církvi je daleko více toho, co je charismatické, než se původně myslelo. V církvi nelze jednoduše rozlišovat a odlišovat od sebe oblast vyloženě charismatickou a oblast výlučně byrokraticko-správní.

Přesto mezi charismatem a úřadem může existovat napětí, protiklad až rozpor. Charisma vyžaduje svobodu, zatímco úřad svazuje a svým způsobem člověka omezuje. Pokud je charismatický člověk zvolen do církevní funkce a věnuje se s odpovědností úřadu a jeho povinností, pak určité charisma může v sobě utlumit. V jiném případě by se mohlo stát, že se charismatický člověk snaží svá obdarování rozvíjet, ale za tu cenu, že může zanedbávat svěřený úřad. Některé úkoly s ním spojené považuje za méně důležité. Církevní úřad, jakkoli je spojen se zkušenostmi, prací,

rutinou, administrativou, schůzemi, vyžaduje charisma. Někdo může být navrhován nebo zvolen do konkrétní funkce, ale přesto je druhými viděn jako ten, kdo nějaké zvlášť zřetelné charisma nemá. Přesto se může stát, že se v něm charisma objeví a během vykonávání funkce je rozvine. Obrazně to můžeme vyjádřit tak, že když člověk učiní skok do neznáma, dá se do pohybu a ocitne se v letu, tak až teprve tehdy se otevře a rozvine padák. Někdo naopak může své charisma rozvíjet k prospěchu církve mimo „vyšší“ církevní úřad, který se pro člověka někdy stává neobyčejně zatěžkávající zkouškou.

Lidé, kteří mají charisma, v mnohých případech paradoxně v církvi trpí. Karl Rahner k tomu uvádí: „Všeobecně musí v církvi člověk, na němž spočívá břímě charismat, zůstat v kruhu svých bratrů, kteří ho strpí, nebo odmítnou a v lepším případě si získá pochopení. Pravost charismatu, které je posláním pro církev, dovnitř církve (nejen navenek), se projeví v tom, že osoba takto obdařená snáší nevyhnutelnosti utrpení svého charismatického nadání pokorně a trpělivě a nebudeje žádnou pokoutní církev v církvi.“

To, co je charismatické, nepotřebuje nezbytně a v každém případě vystupovat jako zázračné a mimořádné. Každý křesťanský život, pokud je skutečně křesťanský, je vykonáváním užitečné služby v těle Kristově, i když se uskutečňuje na nenápadném místě v církvi. I to, co je charismatické v církvi jako celku, má mít stejně tak charakter toho, co je nenápadné.

1.7 Církev jako místní obec a jako celek

Obec je charakterizována jako místní společenství či územní společenství. Je to nejnižší územní a správní jednotka, která má buď charakter vesnice, nebo města. V církevní terminologii se v pravoslaví užívá výraz „církevní obec“, v římskokatolickém prostředí se používá termín „farnost“, v Českobratrské církvi evangelické se setkáváme s pojmem „farní sbor“ a v Církvi československé husitské je termínem v rádech „náboženská obec“.

Náboženská obec v církvi má trojí základní funkci – liturgickou, organizační a hospodářskou. Prakticky to znamená, že obec existuje fakticky jen tam, kde se konají bohoslužby, kde je zvolena rada starších a kde věřící spravují hmotný majetek, který slouží církvi i veřejnosti. K tomu se dnes řadí i čtvrtá významná funkce – svědecká a misijní, neboť obec má být otevřená.

V Českobratrské církvi evangelické je diskutován vztah jednotlivých sborů k celku církve, ve smyslu konfesního celku Českobratrské církve evangelické, který je označován jako „povšechný sbor“. Farní sbory v ČCE jsou součástí širšího celku seniorátů a povšechného sboru v čele se synodní radou. Z příspěvku synodního seniora je zřejmé, že vědomí celku církve není samozřejmé a ústředí je zahrnováno kritikou. Povšechný sbor přitom reprezentuje a přináší to, co patří celé církvi, a nejen jednotlivému sboru.

V protestantských církvích se jednotlivé sbory vymezují vůči celku, který představuje vedení, a usilují o větší samostatnost v rozhodování. Odmítnutí vyššího správního církevního celku nachází v protestantismu krajní výraz v kongregacionalismu – úplné organizační a hospodářské samostatnosti jednotlivých sborů. V Církvi československé husitské je specifická situace, neboť má tři správní roviny – náboženské obce, diecéze a celek církve. Při tom těžiště je v náboženské obci, neboť bez konkrétních náboženských obcí by nebyla ani diecéze ani celek církve. Současně náboženské obce tvoří širší správní uspořádání, a především společenství celku církve ve vzájemné propojenosti. V této situaci sice také může docházet k polarizaci mezi některými náboženskými obcemi a diecézí, respektive diecézní radou. Avšak větší míru rozhodování v církvi projevují především jednotlivé diecéze usilující v některých případech o prosazení svých vlastních zájmů a větší nezávislosti vzhledem k ústředí, přesněji celku církve. Nelze zapomínat na skutečnost, že rozhodování a jednání v jedné diecézi má vždy současně dopad na celek církve. V Římskokatolické církvi jsou diecéze základní formou partikulární (místní) církve (*ecclesia particularis*), avšak mají vztah k celku církve, který reprezentuje papežství. Ztráta vědomí celku může v církvi vést k fragmentaci – rozpadání na malé skupiny. Této fragmentaci lze předejít společným hledáním odpovědných řešení s ohledem na utváření a budování celku církve (Ř 14,19).

1.8 Kdo tvoří církev

V této stati se zaměříme na ty, kteří tvoří církev a její konkrétní podobu. A to svým osobitým, aktivním, a především odpovědným přístupem víry před Bohem. Zvýrazním v církvi nezastupitelné místo jednak faráře, tak i laika, dále teologa – učitele a bohoslovce.

Farář

S církví je spojován zejména farář, který ji svojí osobou reprezentuje. Karl Rahner definuje faráře jako kněze, který je vázaný na místo. Je to ten, komu je svěřena péče o konkrétní obec či obce, respektive o konkrétní společenství na konkrétním místě. Je vykonavatelem tzv. teritoriální pastore. Pro tuto činnost faráře v obci můžeme použít obraz obvodního či praktického lékaře. Ten se v celé šíři věnuje svému úkolu, na rozdíl od specialisty v nemocnici. Speciální pastore vzhledem ke specifickým skupinám se nazývá kategoriální nebo sektorální (působení v armádě, vězeňství, nemocnicích, na letišti a další). Farář má být především liturg. Je současně i učitelem, který uvádí do svědectví a poselství Bible, ale též duchovním pastýřem, který je nablízku lidem, obrazně řečeno svému stádu.

Laik

Církev tvoří zejména laici. Laik je věřící člen Božího lidu. Výraz laik je od řeckého slova *laos*, které znamená lid.

V tomto případě se jedná o lid Boží (*laos tu theu*). V naší církvi mají laici zastoupení i v rozhodování o záležitostech organizačních, hospodářských, ale též duchovenských. Laik je v pravém slova smyslu ten, kdo není na církvi existenčně závislým, není jejím placeným pracovníkem. Laik je ten, kdo uskutečňuje své členství v konkrétní náboženské obci. Kdo se dobrovolně, spontánně a s vnitřní motivací víry účastní života církve a přispívá duchovními i hmotnými dary. Bez laiků není náboženská obec a není ani církev v pravém slova smyslu vůbec myslitelná. Církvi oddaní laici jsou pro církev nepostradatelnou a velikou hodnotou.

Teolog

Zvláštní místo v církvi má teolog. Církev potřebuje teology, kteří patří k její „intelektuální elitě“. Teologie vyžaduje charisma, konkrétně dar moudrosti a poznání (1 K 12,8), dar vykladačský (1 K 12,10) a dar učitelský (Ř 12,7b). Teologie je zápas víry a zápas v církvi a zápas o církev. Skutečný teolog má vztah ke konkrétní církvi. Nedívá se na ni jen z kritického nadhledu či nezúčastněného odstupu, ale žije s ní, vede s ní zápas a náleží k ní.

Bohoslovec

Bohoslovec je ten, kdo se připravuje na duchovenské povolání. Ne každý student oboru teologie či dalších oborů je bohoslovec. Bohoslovec náleží k církvi. Vztah bohoslovce a církve je přesto svobodný, neboť je to doba rozpoznávání

vokace, zda jde o Boží povolání, nebo o lidský úmysl. Ze statusu bohoslovce Církve československé husitské vyplývá, že bohoslovec po ukončení studia se samozřejmostí vstupuje do duchovenské služby a přijme svěcení. Bohoslovci během své přípravy mají utvářet společenství, věnovat se se zaujetím a soustředěností studiu a získávat souběžně zkušenosti a praxi v náboženských obcích.

1.9 Od ekleziologie slávy k ekleziologii kříže

V teologii se rozlišuje tzv. teologie slávy a teologie kříže. Podobně v ekleziologii se hovoří o ekleziologii slávy a ekleziologii kříže. V knize „Zdravá církev“ z evangelikálního prostředí čteme tyto řádky: „Církev vždy čelí pokušení stát se církví slávy, ať již se to projeví velkolepými budovami, politickým vlivem, mezinárodními strukturami, charismatickými osobnostmi a megasbory. Avšak přístup k církvi odpovídající evangeliu ukřižovaného Krista a učednictví formované tímto evangeliem je ekleziologie kříže. To znamená vložit svou důvěru v Kristovo malé stádo a svrchovanou Boží vládu. To znamená vložit svou energii do církve kříže, i když to povede k tomu, že naše církev bude malá a neznámá.“ Povzbuzení slyšíme i z knihy teologa Hanse Künga „Co je církev?“, „Každá ekklésia, každé shromáždění, obec, církev, ať je jak chce malá, ubohá, politováníhodná, zcela zpřítomňuje Ekklesii, shromáždění, obec, církev Boží.“